

O‘ZBEKISTONDA AHOLI TURMUSH DARAJASINI STATISTIK TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10532705>

Akbarova Barno Shuxratovna
TDIU Statistika kafedrasida dotsenti
e-mail: b.akbarova@tsue.uz

Annotasiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi aholi turmush darajasini statistik jihatdan bir necha omillarning ta’sir doirasida o‘rganilgan. Aholi turmush darajasini ifodalavchi statistik ko‘rsatkichlar tizimi o‘rganilgan va prognoz qilingan.

Kalit so‘zlar: aholi turmush darajasi, ijtimoiy himoya, iste’mol, aholi daromadlari, pul tushumlari, mulkdan foiz, dividend .

СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА

Акбарова Барно Шухратовна
Доцент кафедры статистики ТДИУ
электронная почта: b.akbarova@tsue.uz

Аннотация: В данной статье статистически изучается уровень жизни населения Республики Узбекистан в рамках влияния нескольких факторов. Изучена и прогнозирована система статистических показателей, отражающих уровень жизни населения.

Ключевые слова: уровень жизни населения, социальная защита, потребление, доходы населения, доходы, проценты от собственности, дивиденды.

STATISTICAL ANALYSIS OF THE LIVING STANDARD OF THE POPULATION OF UZBEKISTAN

Akbarova Barno Shukhratovna
Associate Professor, Department of Statistics, TDIU
email: b.akbarova@tsue.uz

Abstract: This article statistically studies the standard of living of the population of the Republic of Uzbekistan under the influence of several factors. A system of statistical indicators reflecting the standard of living of the population has been studied and predicted.

Key words: *standard of living of the population, social protection, consumption, income of the population, income, interest on property, dividends.*

Kirish

O‘zbekistonda mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab bozor iqtisodiyoti qonun-qoidalari asosida aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimi ishlab chiqildi va u doimiy ravishda yo‘l xapitalari ishlab chiqish, strategiyalar qo‘llanilishi bilan takomillashtirib borilmoqda. Lekin shunday bo‘lishiga qapamay, hozirgi kundagi mavjud vaziyat respublikada aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish va kambag‘allik darajasini qisqartirish dasturlari samaradorligini oshirish zaruriyatini vujudga keltirmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek, «Biz bu yil tariximizda ilk bor pensiya va ijtimoiy nafaqalar miqdorini minimal iste’mol xarajatlaridan kam bo‘lmagan darajaga olib chiqdik. Mamlakatimizda pandemiyadan oldingi davrda ishsizlar soni 1 mln. 350 mingga yaqin bo‘lgan bo‘lsa, pandemiya sharoitida ushbu ko‘rsatkich qariyb 2 mln. kishiga etdi.¹ Shu bois, mamlakatimiz byudjet muassasalari xodimlarining ish haqi, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalar hajmini inflyatsiya sur‘atlaridan yuqori miqdorda oshirish, mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta’minlash, mehnatga layoqatli aholining mehnat va tadbirkorlik faolligini to‘liq amalga oshirish uchun sharoitlar yaratish, ish kuchi sifatini yaxshilash, ishga muhtoj shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini kengaytirish ishlari² olib borilayotganligi innovasion taraqqiyot jadallashayotgan paytda aholi daromadlarini oshirish masalasidan samarali foydalanish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ijtimoiy-iqtisodiy muammo hisoblanadi.

Ushbu maqola mamlakatimiz Prezidenti tomonlaridan 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi, 2022 yil 25 iyuldagi PF-175-son «O‘zbekiston Respublikasi aholisini ijtimoiy himoya qilish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi farmonlari, 2018 yil 14 iyuldagi PQ-3856-son «Aholi bandligini ta’minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori hamda boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan fikr va mulohazalardan iborat.

Adabiyotlar sharhi

¹ <https://www.gazeta.uz/uz/2020/06/08/jobless/>

²O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi farmoni.

Aholining ijtimoiy jihatdan muhtoj qatlamlarini aniqlash metodologiyasi, ijtimoiy jihatdan muhtoj aholi qatlamlariga ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining amal qilish mexanizmiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar G. Bacco, M. Dolls, C. Bexpendt, J. Bepg, P. Mepkl, B. Babajanyan, P. Bettie kabi chet el olimlarining ilmiy ishlarida tahlil etilgan.

G‘apb iqtisodchilari daromadni mehnat va kapitalni samarali ishlatish natijasi deb hisobladilar. U.Petti daromadni o‘zgaralar mehnati mahsuli deb izohlagan bo‘lsa, Fpansiyada fiziokratlar daromadga yerni umumli ishlatishdan tushadigan mahsulot sifatida qaraydilar. A.Smit daromadni tovarida gavdalangan mehnatdan, unga to‘lanadigan ish haqidan va foydadan tashkil topishini aytib o‘tadi. Keyinchalik har qanday tovar o‘zida mehnat orqali hosil bo‘ladigan qiymat, buning zaminida renta va foyda mujassam bo‘lishini ta’kidlab, ish haqi, foyda va renta har qanday daromadning 3 ta dastlabki manbai bo‘lib qolishini aytib o‘tadi.³

K.Mapks fikricha, ishlab chiqarish jarayonida jamiyat a‘zolari tabiat ne‘matlarini inson ehtiyojlariga muvofiq moslashtiradi (yaratadi, o‘zgartiradi), yaratilgan mahsulotdan olinadigan daromad bo‘yicha taqsimot shunday nisbatda o‘rnatiladiki, bunda har bir individuum ma’lum ulushga ega bo‘ladi. Taqsimot munosabatlarida bilvocita individuumlarga qancha miqdopda ulush tegishli ekanini aniqlaydi. Subyektning ishlab chiqarishdagi ishtiroki taqsimotning alohida usulining amal qilishini va daromadning tupli shaklda yuzaga chiqishini anglatadi.

Zamonaviy iqtisodiyotda aholi daromadlari ma’lum vaqt opalig‘ida ular tomonidan olingan pul va natupal shakldagi tushumlarning miqdopini anglatadi⁴ deb olingan. Aholi pul daromadlari ish haqi, tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar, nafaqa, pensiya, stipendiya shaklidagi barcha pul tushumlarini, mulkdan foiz, dividend, renta shaklida olinadigan daromadlar, qimmatli qog‘ozlar, ko‘chmas mulk, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, hunarmandchilik buyumlarini sotishdan va har xil xizmatlar ko‘rsatishdan kelib tushadigan daromadlarni⁵ o‘z ichiga oladi.

Aholi daromadlari nafaqat moddiy ahvolni belgilaydi, balki iqtisodiyot samaradorligini va jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarni ham aks ettiradi. Daromadlar darajasi, tarkibi, dinamikasini aholi xarajatlari bilan taqqoslash orqali jamiyatning turli guruhleri va tabaqalari o‘rtasidagi tabaqalanish tavsiflanadi. Demak, daromad bevosita aholi turmush darajasi bilan bog‘liq.

³ Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов». - М - Л, 1935, - с. 98

⁴ Шодмонов Ш., Фафуров У. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. - Т.: «Фан ва технология», 2005. – 662 б.

⁵ N.A. Safarova «Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati» «Xalqaro moliya va hisob» ilmiy elektron jurnali. №2, aprel, 2017 yil.

Tadqiqot metodologiyasi

O‘zbekistonda aholi daromadlari va turmush darajasi mexanizmi jarayonida tizimli tahlil, induksiya va deduksiya, mantiqiy va iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash, statistik ma’lumotlarni guruhlash, ekonometrik tahlil va prognozlashtirish usullari qo‘llanilgan.

Tahlil va natijalar

Aholi turmush darajasi va sifati iqtisodiy-ijtimoiy siyosatning, aholi daromadlari va xarajatlarini tartibga solish bo‘yicha siyosatning natijasi ko‘rsatkichidir. Turmush darajasini aniqlashda «Iste‘mol savati»dan, ya’ni muayyan iste‘mol darajasini ta‘minlovchi tovarlar va xizmatlar majmuidan foydalaniladi. Iste‘molning minimal darajasi «qashshoqlik chegarasi»ni belgilaydi. «Qashshoqlik chegarasi»dan pastda yashovchi aholi ulushi mamlakatda turmush darajasini tavsiflovchi eng muhim ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ushbu ko‘rsatkichning qisqarishi hamda qashshoqlikka qarshi kurash – ijtimoiy siyosatning asosiy vazifalaridan biri sanaladi. Byudjet orqali daromadni shakllantirish, ijtimoiy to‘lovlar va imtiyozlar bo‘yicha daromadlarni qayta taqsimlashni tashkil etish orqali hukumat kambag‘allarning daromadlarini oshirish muammosini hal qiladi hamda ijtimoiy keskinlikni yumshatishga ko‘maklashadi. Tovarlarini soliqqa tortish iste‘mol talabini tartibga soladi, jismoniy shaxslarning imtiyozlarini shakllantiradi, zararli tovarlar iste‘molini kamaytiradi va sog‘lom turmush tarzi uchun zarur bo‘lgan tovarlar iste‘molini rag‘batlantiradi, inson resurslari va ishlab chiqarish kuchlarini yuqori sifatli qayta ishlab chiqaradi.

Aholining turmush darajasi ko‘p qamrovli va keng tavsifli tushuncha bo‘lganligi sababli, amalda turmush daraja aholi jon boshiga real daromadlar yoki jon boshiga iste‘mol darajasi ko‘rinishida ifodalanadi. Aholi jon boshiga real daromadlar yoki iste‘molning o‘sishi esa ayni paytda bir qator omillarga, avvalambop, ishchi kuchi unumdorligining o‘zgarishiga va unga ta’sir etuvchi bir qator omillarga bog‘liq.

1-jadval

Aholi daromadlari va unga ta’sir etuvchi omillar⁶

Yillar	Aholi jon boshiga real daromad o‘sishi	Aholi jon boshiga daromadlar (o‘zgarmas narxlarda)	Iste‘mol	Kapital fondi	Kapitalni mehnatga nisbati darajasi	Real YaIM
2005	117,4	1559,6	55320,5	322038,0	31717,6	148688,2

⁶O‘zbekiston uchun muallif tomonidan hisoblab chiqilgan

2006	121,0	1887,1	60403,0	339186,4	32412,8	159752,7
2007	121,1	2285,3	64936,0	362127,0	33576,3	174894,0
2008	124,6	2847,5	65899,8	393991,8	35337,9	190634,4
2009	123,0	3502,4	68726,1	435503,9	37814,9	206075,8
2010	120,1	4206,4	68336,2	480170,2	40351,1	223592,3
2011	119,9	5043,5	77682,6	524143,5	42687,3	240998,5
2012	113,3	5714,3	84650,7	572742,4	45175,5	258773,7
2013	113,9	6508,6	93315,4	627086,4	47947,0	278400,6
2014	107,1	6970,7	103194,6	686608,5	50929,1	298388,1
2015	104,3	7270,4	114995,6	751525,8	54332,8	320611,1
2016	108,5	7888,4	125493,2	817318,6	57612,4	340149,8
2017	107,2	8456,4	130131,8	899096,4	61899,0	355325,6
2018	107,1	9056,8	137675,9	1011318,1	70438,6	374678,3
2019	105,0	9509,6	146892,7	1168222,6	79881,0	395524,3
2020	109,9	8652,9	161435,1	1283876,6	87789,2	434681,2
2021	112,1	9699,9	180968,7	1439225,7	78313,3	487277,6
2022	103,7	10058,8	187664,6	1492477,1	81210,9	505306,9

Keltirib o‘tilgan omillarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash maqsadida korrelyatsion tahlildan foydalanildi, ammo umumiy omil unumdorligi ko‘rsatkichidan boshqa barcha omillarda ularga ta‘sir etuvchi umumiy tendensiyalar va nostasionarlik kuzatilganligi tufayli tahlildan avval ularning birinchi farqi hisoblab chiqildi. Ularning koppelatsion koeffitsientlari Pipcon (Pearson) metodi yordamida tahlil qilindi. Tahlil natijalari kutilgan natijalar bilan birga, ayrim kutilmagan natijalarni ko‘rsatmoqda. Masalan, aholi daromadlari o‘zgarishining YaIM real hajmi va ishchi kuchi unumdorligi o‘zgarishlari bilan o‘zaro bog‘liqligi kuchli bo‘lsa, uning iqtisodiyotdagi umumiy va har bir ishchiga to‘g‘ri keladigan kapital hajmi bilan bog‘liqligi o‘rtacha. Lekin uning aholi ta‘lim darajasi indeksi va umumiy omil unumdorligi ko‘rsatkichlari bilan korrelyatsion koeffitsientlari manfiy ko‘rsatkichga ega. Ammo bu omillarni boshqa omillar nazorat qilingan holda qisman korrelyatsion tahlil qilganimizda ularning koeffitsientlari musbat natija bermoqda.

2-jadval.

O‘zgapuvchilar o‘zapo bog‘liqligining koppelatsion koeffitsientlari⁷ (Pearson’s correlation coefficients)

		DIFF (Aholionbosh igadaromadir2019namlarda)	DIFF (Consumptioncn,1)	DIFF (Educationindex,1)	DIFF (RDGPna,1)	DIFF (LaborQualityindex,1)	DIFF (HDindex,1)	DIFF (Laborproductivity,1)	DIFF (TFPgrowth,1)	DIFF (Capitalabroatiorna,1)	TFP growth	DIFF (Cunsumpercapita,1)	DIFF (Capitalstockna,1)
DIFF (Aholionbosh igadaromadir2019namlarda,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	1	.354 .136 19	-.089 .718 19	.735 .000 19	-.734 .000 19	.076 .758 19	.588 .008 19	-.220 .117 19	.372 .832 19	-.052 .832 19	.122 .618 19	.414 .078 19
DIFF (Consumptioncn,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.354 .136 19	1	-.323 .177 19	.718 .001 19	-.652 .002 19	-.351 .141 19	.514 .024 19	-.022 .928 19	.492 .032 19	-.227 .351 19	.119 .629 19	.569 .011 19
DIFF (Educationindex,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-.089 .718 19	-.323 .177 19	1	-.417 .075 19	.333 .163 19	.715 .001 19	-.456 .050 19	.010 .968 19	-.249 .304 19	-.102 .679 19	-.196 .421 19	-.263 .277 19
DIFF (RDGPna,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.735 .000 19	.718 .001 19	-.417 .075 19	1	-.938 .000 19	-.210 .387 19	.808 .000 19	-.207 .396 19	.629 .004 19	-.172 .462 19	-.002 .992 19	.703 .001 19
DIFF (LaborQualityindex,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-.734 .000 19	-.652 .002 19	-.417 .075 19	-.938 .000 19	1	-.251 .301 19	-.748 .000 19	.339 .158 19	-.726 .000 19	.337 .158 19	.005 .984 19	-.796 .000 19
DIFF (HDindex,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.076 .758 19	-.351 .141 19	.715 .001 19	-.210 .387 19	.251 .301 19	1	-.208 .394 19	.252 .297 19	-.377 .112 19	.338 .157 19	-.152 .534 19	-.373 .116 19
DIFF (Laborproductivity,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.588 .008 19	.514 .024 19	-.456 .050 19	.808 .000 19	-.748 .000 19	-.208 .394 19	1	.097 .692 19	.669 .002 19	-.039 .874 19	.033 .892 19	.619 .005 19
DIFF (TFPgrowth,1)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-.220 .366 19	-.022 .928 19	.010 .968 19	-.207 .156 19	.339 .156 19	.252 .297 19	.097 .692 19	1	-.401 .089 19	.638 .003 19	.149 .542 19	-.478 .038 19
DIFF	Pearson Correlation	.372	.492	-.249	.629	-.725	-.377	.669	-.401	1	-.746	-.006	.978

Correlations

Control Variables			DIFF (Aholijonbosh igadaromadlar 2019naxlarda,1)	DIFF (EducationIndex,1)
TFP growth & DIFF (Capitallaborratiornna,1)	DIFF (Aholijonboshigadaromadlar2019naxlarda,1)	Correlation	1.000	.200
		Significance (2-tailed)	.	.441
		df	0	15
	DIFF(EducationIndex,1)	Correlation	.200	1.000
		Significance (2-tailed)	.441	.
		df	15	0

Correlations

Control Variables			DIFF (Aholijonbosh igadaromadlar 2019naxlarda,1)	TFP growth
DIFF (Capitallaborratiornna,1)	DIFF (Aholijonboshigadaromadlar2019naxlarda,1)	Correlation	1.000	.365
		Significance (2-tailed)	.	.137
		df	0	16
	TFP growth	Correlation	.365	1.000
		Significance (2-tailed)	.137	.
		df	16	0

Aholi daromadlariga ta’sir etuvchi omillarning ta’sir darajasini o’rganish va uning kelajak prognozlarini aniqlash maqsadida ARIMA (Autoregressive Integrated Moving Average) modelidan foydalandik. Modelimizda, aholi daromadlarini qaram (mustaqil bo‘lmagan) o‘zgaruvchi sifatida va unga ta’sir etuvchi uchta omil – har bir ishchiga to‘g‘ri keladigan kapital miqdori, ta’lim darajasi (indeksi) va umumiy omil unumdorlik omillarini tanlab oldik. Bunda omillarning model bilan mosligi ko‘rsatkichlaridan ham foydalandik, ya’ni R-kvadrat va stasionar R-kvadrat ko‘rsatkichlarining eng katta ko‘rsatkichi va normallashtirilgan BIC ko‘rsatkichining minimal ko‘rsatkichlariga asoslangan holda tanlandi.

Model Statistics

Model	Number of Predictors	Model Fit statistics			Ljung-Box Q(18)			Number of Outliers
		Stationary R-squared	R-squared	Normalized BIC	Statistics	DF	Sig.	
Aholi jon boshiga daromadlar (2019 naxlarda)-Model_1	3	.613	.998	10.761	13.830	17	.679	0

Modelimizning R-kvadrat va uning nostasionarlikdan holi ko‘rsatkichlari mos ravishda 0.998 va 0.613 tashkil etyardi va tanlangan omillarning qaram o‘zgaruvchining o‘zgarishlaridagi katta ahamiyatini ko‘rsatmoqda. Quyidagi

jadvaldan ko‘rishimiz mumkinki, olingan uch omilning ikkitasida P-ko‘rsatkich koeffitsientlar aniqliligini ko‘rsatib bermoqda.

ARIMA Model Parameters

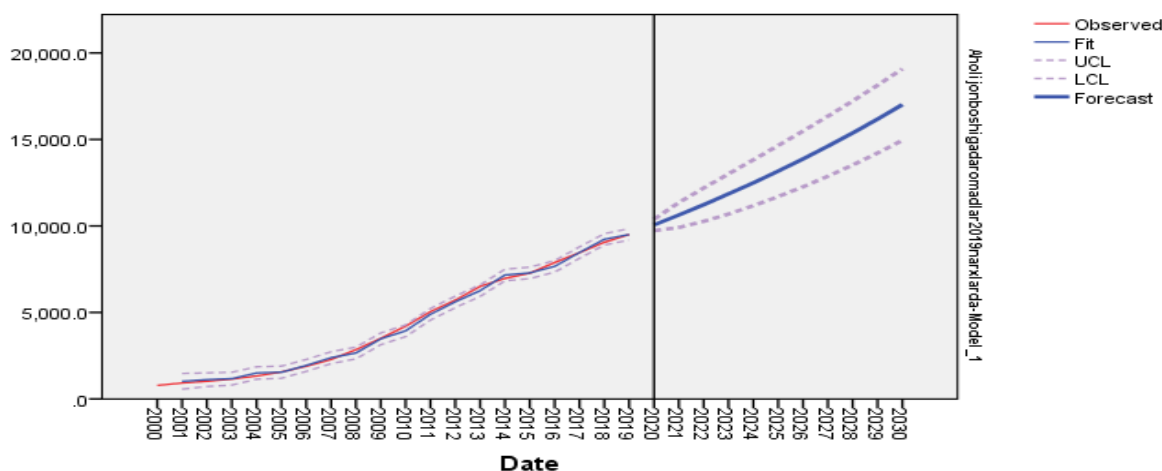
				Estimate	SE	t	Sig.
Aholi jon boshiga daromadlar (2019 narxlarida)-Model_1	Aholi jon boshiga daromadlar (2019 narxlarida)	No Transformation	Difference	1			
	Capital labor ratio mna	No Transformation	MA Lag 1	-.985	2.264	-.435	.670
TFP growth	Education Index	No Transformation	Numerator Lag 0	.084	.018	4.533	.000
		No Transformation	Difference	1			
Education Index	Education Index	No Transformation	Numerator Lag 0	75.228	20.973	3.587	.003
		No Transformation	Numerator Lag 0	2744.407	4104.596	.669	.514
				Difference			
				1			

Modelimizda faqatgina ta’lim darajasi koeffitsienti aniq emasligi ehtimoli katta. Bu esa ta’lim darajasi (indeksi)ning aholi daromadlariga ta’siri statistik raqamlarda hali aniq aks etmayotganidan dalolat berishi mumkin. Modelimiz har bir ishchiga to‘g‘ri keladigan kapital miqdori va umumiy omil unumdorlik kabi omillarining aholi daromadlarining o‘zgarishida ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatmoqda.

Forecast

Model		2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Aholi jon boshiga daromadlar (2019 narxlarida)-Model_1	Forecast	10,059.7	10,633.4	11,230.3	11,851.6	12,498.8	13,173.4	13,876.8	14,610.8	15,377.0	16,177.3	17,013.6
	UCL	10,389.0	11,355.0	12,196.7	13,012.6	13,826.4	14,649.0	15,487.0	16,345.3	17,227.5	18,137.1	19,076.9
	LCL	9,730.5	9,911.8	10,263.9	10,690.6	11,171.3	11,697.8	12,266.6	12,876.2	13,526.4	14,217.5	14,950.3

For each model, forecasts start after the last non-missing in the range of the requested estimation period, and end at the last period for which non-missing values of all the predictors are available or at the end date of the requested forecast period, whichever is earlier.

Olingan natijalar asosida aholi daromadlari darajasining 2030 yilgacha o‘zgarishini prognoz qilib ko‘rdik. Bunda, uch omil – har bir ishchiga to‘g‘ri keladigan kapital miqdori, ta’lim darajasi (indeksi) va umumiy omil unumdorligi – omillarining prognoz qilinayotgan davrda yillik o‘zgarishi ularning ko‘rib chiqilgan 20 yillik davrdagi o‘rtacha yillik o‘sishiga, ya’ni mos ravishda 5,7, 1 va 2 foizga teng deb qabul qildik. ARIMA modeli prognoz natijalarining ko‘rsatishicha, aholi daromadlari 2019 yilgi 9,5 mln. so‘mdan 2030 yilda solishtirma (2019 yilgi) narxlarida 17 mln. so‘mdan o‘shishi mumkin. Bunda 95% ishonchlilik darajasining

minimal va maksimal chegaralari (LCL va UCL) mos ravishda 14,95 mln. so‘m va 19,08 mln. so‘mni tashkil etmoqda⁸.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatda amal qilayotgan aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash amaliyotini ishlab chiqish va uni amaliyotga tatbiq etish ilmiy-amaliy ahamiyatga egadir. Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash mamlakatda amal qilayotgan va ijtimoiy dasturlarga ta’sir etuvchi quyidagi omillarning o‘zgarishini baholash imkoniyatini beradi:

– aholini ijtimoiy himoya qilish dasturi qamrab olgan aholining ijtimoiy guruhlari va ularning oila a’zolari daromadlarining ortishi (yoki xarajatlarning qisqarishi);

– ijtimoiy himoya dasturlarining amalga oshirilishi jarayonida jamiyatning manzilli ijtimoiy himoya dasturlari qamrab olmaydigan ijtimoiy guruhlarning daromadlari va xarajatlarini o‘zgarishi;

– jamiyatning ayrim toifadagi ijtimoiy guruhlarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi oqibatida ijtimoiy resurslardan foydalanish samaradorligi;

– aktiv ijtimoiy himoya dasturlarining amalga oshipilishi japyonida aholiga munosib mehnat sharoitlarining yaratilishi va aholi bandligining ortishi natijasida aholi daromadlarini ortishi.

Taklif etilayotgan aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash amaliyoti aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlarining ijtimoiy natijasi va ularning ijtimoiy samaradorligi tushunchalariga aniqlik kiritib o‘tishni taqozo etadi.

XULOSA VA NATIJALAR

1. Yuqorida qayd etilgan holatlarni inobatga olgan holatda mamlakatimiz aholisini ijtimoiy himoya qilish tizimining samaradorligi va qamrovi darajasini baholash metodologiyasini ishlab chiqish amaliyotda vujudga kelayotgan muammolar, kamchiliklar va erishilgan yutuqlarni tavsiflashda xatoliklarni qisqartiradi.

2. So‘nggi yillarda jami xarajatlar tarkibida iste’mol xarajatlarining ulushi ortib, aksincha iste’moldan tashqari xarajatlarning ulushi kamayib bopmoqda. Ushbu holat oilalarning iste’mol xarajatlari makro tarkibi ham optimallashtirib borayotganidan dalolat bermoqda: oziq-ovqat mahsulotlari uchun xarajatlar ulushi barqarorlashib, xizmatlar uchun xarajatlar ulushi ortib bormoqda. Bunday holat iqtisodiy rivojlanib borayotgan davlatlar uchun xosdir.

3. Turmush darajasi aholi turmushining moddiy tomonlarini ifodalasa, turmush sifati aholi turmushining madaniy va maishiy jihatlarini bildiradi va turmush sifati

⁸ Muallif tomonidan hisoblab chiqilgan

insonlar hayotining rivojlanganlik darajasini ko‘rsatadi.

4. Aholi ijtimoiy himoyasi dasturlarining ijtimoiy samarasi (impacts) – bu aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlari qamroviga kirmagan aholining ijtimoiy guruhlarining turmush farovonligi ko‘rsatkichining ortishi bilan tavsiflanadi. Boshqacha aytganda, ijtimoiy himoya dasturlarining ayrim aholi ijtimoiy guruhlariga bilvosita ta‘sirini belgilovchi ko‘rsatkich hisoblanadi.

5. Mamlakatimiz aholisini ijtimoiy himoya qilish tizimining samaradorligi va qamrovi darajasini baholash metodologiyasini ishlab chiqish amaliyotda vujudga kelayotgan muammolar, kamchiliklar va erishilgan yutuqlarni tavsiflashda xatoliklarni qisqartiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2022 yil 28 dekabrda “O‘zbekiston Respublikasining 2023-2025 yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-459- soni qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.// “Xalq so‘zi” gazetasi, 2022 yil 28 dekabr, № 258 (6952)
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 oktyabrdagi “2019-2021 yillarda qishloq joylarda yangilangan namunaviy loyihalar bo‘yicha arzon uy-joylar qurish dasturi to‘g‘risida”gi PQ-2639 sonli Qarori // "Xalq so‘zi", 2018 yil 25 oktyabr.
4. Tursunov Q.B., Rajabov N.R. Sanoat tarmoqlarining investitsion salohiyatini barqarorlik ko‘rsatkichlari orqali boshqarish yo‘llari // «O‘zbekiston Respublikasi Harakatlar strategiyasi: makroiqtisodiy barqarorlik, investitsion faollik va innovatsion rivojlanish istiqbollari» mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami – T.: TDIU, 2020 yil 11-12 dekabr. 348-357 betlar.
5. Tursunov Q.B., Rajabov N.R., Investitsion muhit jozibadorligini boshqarishni takomillashtirish, «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» Toshkent – 2021//6-9 bet.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti. <https://stat.uz>.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining Toshkent viloyat boshqamasi rasmiy sayti. <https://toshvilstat.uz>.